

پژوهشی در غنا
از نگاه قرآن و روایات تفسیری

محمدصادق یوسفی مقدم

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

پژوهشی در غنا

از نگاه قرآن و روایات تفسیری

محمدصادق یوسفی مقدم

موسسه تخصصی پژوهش‌های قرآنی و روایات تفسیری

• ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

• تهیه: مرکز فرهنگ و معارف قرآن

• سرویراستار: محمدباقر انصاری

• ویراستار: محمد تقویان

• چاپ: چاپخانه مؤسسه روایت قرآن

• چاپ اول: تابستان ۱۳۹۱

• شمارگان: ۱۴۰۰

• قیمت: ۳۶۰۰ تومان

• عنوان: ۲۲۷: مسلسل: ۳۴۸

• شابک: ۹۶۴-۶۶۹۵۱۵۳۴

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: قم، خیابان شهداء (صفائیه)، کوچه آمار، پلاک ۴۱

تلفن و دورنگار: ۷۸۳۲۸۳۳، ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۸۵۸، کدپستی: ۶۱۳۹۹-۳۷۱۵۶

مراکز پخش: ۱. قم، میدان شهداء، تلفن و دورنگار ۷۸۳۲۸۳۴

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب دانشگاه تهران، پاسار قرآن

طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن: ۶۶۹۵۱۵۳۴

وب سایت: www.pub.isca.ac.ir؛ پست الکترونیک: nashr@isca.ac.ir

سرشناسه: یوسفی مقدم، محمدصادق، ۱۳۳۶-

عنوان و نام پدیدآور: پژوهشی در غنا از نگاه قرآن و روایات تفسیری / محمدصادق یوسفی مقدم؛ تهیه

مرکز فرهنگ و معارف قرآن

مشخصات نشر: قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم

و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱

مشخصات ظاهری: ۱۸۸ ص.

شابک: ۳۶۰۰۰ ریال: 978-600-195-049-0

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۶۵] - ۱۷۵؛ همچنین به صورت زیرنویس

موضوع: موسیقی در قرآن

موضوع: موسیقی (فقه)

موضوع: قرآن - احکام و قوانین

موضوع: موسیقی - احادیث

موضوع: اسلام و موسیقی

شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و

فرهنگ اسلامی، مرکز فرهنگ و معارف قرآن

رده‌بندی کنگره: ۹ ی ۸۳/م ۱۰۴/ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

فهرست

سخنی با خواننده	۱۱
مقدمه مؤلف	۱۵

فصل دوم: موضوع شناسی

نگاهی کلی به حکم غنا	۱۹
۱. دیدگاه فقیهان شیعه	۱۹
۲. دیدگاه فقیهان اهل سنت	۲۱
ضرورت تبیین موضوع غنا و موسیقی	۲۲
مفهوم شناسی موسیقی	۲۲
معنای لغوی موسیقی	۲۲
معنای اصطلاحی موسیقی	۲۳
قلمرو بحث موسیقی	۲۸
۱. ابزار موسیقی	۲۸
۲. صدای غنایی انسان	۲۹
۳. موسیقی به صورت مطلق	۲۹
مفهوم شناسی غنا	۲۹

۳۰. معنای لغوی غنا.
۳۰. معنای اصطلاحی غنا.
۳۱. ۱. نیکو و نرم نمودن صدا.
۳۱. نقد دیدگاه یادشده.
۳۴. ۲. صدای مشتمل بر ترجیع.
۳۵. ترجیع چیست؟
۳۶. نقد تعریف غنا به صدای مشتمل بر ترجیع.
۳۹. ۳. طرب آوری صدا.
۳۹. تعریف طرب.
۴۰. معنای طرب.
۴۱. نسبت طرب و ترجیع.
۴۳. ۴. صدای مشتمل بر ترجیع و طرب.
۴۴. نقد دیدگاه مشهور.
۴۵. ۵. تشخیص عرف.
۴۵. نقد مطلق نگری عرف در تشخیص موضوع غنا.
۴۷. ۶. صدای با ترجیع، طرب آور و متناسب با مجالس لاهو.
۴۷. بررسی دیدگاه امام خمینی.
۴۹. ۷. صدای متناسب و مقتضی طرب.
۵۱. نقد دیدگاه آل الشیخ.
۵۴. ۸. صدای با ترجیع و متناسب با مجالس لاهو.
۵۵. نقد تعریف یادشده.
۵۶. ۹. تعریف منتخب.
۵۶. تحلیل تعریف منتخب.

الف) صدای انسان	۵۶
ب) صدای بامعنا	۵۸
ج) آواز نیکوی دارای ترجیع	۵۹
د) طرب آوری صدا	۶۱
راه‌های معتبر تشخیص طرب	۶۲
۱. طرب شأنی و اقتضایی (یا طرب فی الجملة)	۶۲
۲. طرب بالفعل	۶۴
۳. طرب عرفی	۶۴

فصل دوم: روش بیان حکم غنا در قرآن

۱. بیان علّت حکم	۶۵
جایگاه واژگان تعلیلی در فقه القرآن	۶۶
۲. وعد و وعید	۶۸
معنای اصطلاحی وعد و وعید	۶۸
نقد دیدگاه اشاعره، بلخی و مرجئه	۷۰
نقش وعد و وعید در فقه القرآن	۷۳
۳. تنوع شیوه‌های دستوری	۷۵
الف) از طریق جمله خبریه	۷۵
ب) استفاده از هیئت امر	۷۷
ج) نهی به زبان استفهام	۷۷
د) استفاده از فعل نفی	۷۸
ه) استفاده از ماده مفید نهی	۷۹
و) استفاده از ماده اعراض	۷۹

فصل سوم: حکم غنا از منظر آیات و روایات تفسیری

۸۱	آیه یکم
۸۳	بررسی دلالت آیه بر حکم غنا
۸۳	۱. تحقیق مناط
۸۴	۲. سیاق و فضای آیات
۸۶	ملازمه حکمی میان غنا و مجلس غنا
۸۷	۳. جمله خبری در مقام انشا
۸۷	۴. روایات ذیل آیه
۹۱	آیه دوم
۹۲	چگونگی دلالت آیه بر حرمت غنا
۹۲	۱. تحقیق مناط
۹۴	۲. ظهور آیه
۹۵	۳. روایات تفسیری
۱۰۰	۴. سیاق آیه
۱۰۲	آیه سوم
۱۰۴	چگونگی دلالت آیه بر حرمت غنا
۱۰۵	آیه چهارم
۱۰۵	مفهوم‌شناسی واژه لغو
۱۰۵	مفهوم لغوی لغو
۱۰۶	بررسی دیدگاه مفسران و فقیهان درباره لغو
۱۰۷	چگونگی انطباق لغو بر غنا
۱۰۸	چگونگی دلالت آیه بر حرمت غنا
۱۰۸	۱. سیاق آیات

۱۰۹	۲. انشایی بودن جمله خبری
۱۱۰	۳. روایات ذیل آیه
۱۱۲	آیه پنجم
۱۱۲	۱. سیاق آیه
۱۱۳	۲. وعد و وعید در آیه
۱۱۴	آیه ششم
۱۱۴	چگونگی دلالت آیه بر حرمت غنا
۱۱۴	۱. سیاق آیات
۱۱۵	۲. روایات
۱۱۵	الف) روایت ابو سعید و زبیری
۱۱۷	ب) روایت علی بن ابراهیم قمی
۱۱۷	بررسی و نقد دیدگاه‌ها درباره لغو
۱۲۳	آیه هفتم
۱۲۳	چگونگی دلالت آیه بر تحریم غنا
۱۲۳	۱. تحقیق مناط
۱۲۴	بررسی دیدگاه‌ها در معنای لَهو الحدیث
۱۲۹	۲. سیاق آیات
۱۲۹	۳. وعده عذاب در آیه
۱۳۲	۴. روایات
۱۳۴	نتیجه گیری

فصل چهارم: حرمت ذاتی یا عرضی غنا

۱۳۵	دیدگاه فقیهان اهل سنت
-----	-----------------------

۱۳۷	دیدگاه فقیهان شیعه
۱۳۹	مقتضای ادله غنا
۱۴۲	نتیجه گیری
۱۴۲	دلایل حرام نبودن غنا
۱۴۲	۱. اصل اباحه در اشیا
۱۴۳	نقد دلالت اصل اباحه بر حلیت غنا
۱۴۶	۲. آیات قرآن
۱۴۶	آ. یک
۱۴۷	نقد استدلال به آیه یادشده
۱۵۰	آیه دوم
۱۵۰	محورهای استدلال یوسف قرضاوی
۱۵۲	نقد استدلال یوسف قرضاوی
۱۵۷	۳. انصراف روایات نهی از غنا به غنای اهل فسق
۱۵۸	نقد دیدگاه انصراف روایات
۱۶۲	۴. بررسی دیدگاه آیه الله معرفت
۱۶۵	فهرست منابع

نمایه

۱۷۷	آیات
۱۸۰	روایات
۱۸۲	معصومان علیهم السلام
۱۸۳	اعلام
۱۸۷	کتاب

سخنی با خواننده

قرآن کریم، یگانه کتاب هدایتی است که باطل در آن راه نمی‌یابد؛^۱ چراغ پرفروغی است که غبار ضلالت و ابرهای جهالت بر آن ننشیند؛ نور مطلق است که غروبی ندارد؛ چراغ روشنی است که به خموشی نگراید و دریای ژرفی است که عمق آن ناپیداست.^۲

قرآن، نور الهی است که بر اندک کده دنیا تابید تا آدمیان را به سوی کمال مطلق رهنمون شود؛^۳ کتابی است که در بر دهنده برترین معارف^۴ و جامع همه آموزه‌های کتاب‌های الهی پیشین و «مهیمن» بر تمام آنهاست.^۵

لطافت آیاتش، آبر بهاری و زلال کلماتش، چشمه جاری و محتوای آیاتش، حدیث بیداری است. خداوند عظیم، قرآن کریم را برای درس آموزی به بشر هدیه کرده است تا همه انسان‌ها اعم از مجتهدان، فیلسوفان، متکلمان، محدثان و... به اندازه توان علمی و لطافت روحی خویش از این سفره گسترده الهی بهره گیرند.

۱. «لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلُ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ» (فصلت: ۴۲).

۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۹۸.

۳. «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا» (اسراء: ۹).

۴. «وَأَتَيْنَا أَحْسَنَ مَا نُنَزِّلُ إِلَيْكُمْ» (زمر: ۵۵).

۵. «وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَ مُهَيِّمًا عَلَيْهِ...» (مائده: ۴۸).

یکی از موضوعات مهم و مسائل امروزیں جامعه اسلامی، مفهوم شناسی غنا و حکم آن است. این موضوع هرچند از دیرباز مورد عنایت مجتهدان و محققان اسلامی بوده و تحقیقات فقهی مناسبی در این باره انجام شده است، ولی پژوهش قرآن محور با تأمل در روایات تفسیری و استفاده فقهی از آنها، به طور خاص، صورت نگرفته یا بسیار اندک انجام شده است؛ از این رو در این تحقیق مؤلف و نویسنده محترم جناب حجة الاسلام والمسلمین محمدصادق یوسفی مقدم بر آن شده است تا این موضوع را از نگاه آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام که در تفسیر و تبیین این آیات بیان شده است، بررسی کند و نیازها و پرسش های متعددی را که محققان قرآن پژوه به طور خاص و پیروان شریعت اسلام به طور عام در این باره دارند، پاسخ گوید. برخی از پرسش های مهمی که این تحقیق به آنها پاسخ داده است عبارت است از: عبا چیست و چه تفاوتی با موسیقی دارد؟ آیا قرآن کریم، حکم غنا را مورد توجه قرار داده است؟ نگاه امامان معصوم علیهم السلام درباره آیات مربوط به غنا چگونه است و روایات تفسیری از حیث سند و دلالت درجه جایگاهی هستند؟ روش قرآن کریم در پرداختن به موضوع حکم غنا چگونه است؟ آیا غنا حرمت ذاتی دارد یا حرمت آن به سبب ضمیمه شدن با محرمات دیگر است؟

اهمیت پژوهشی قرآن محور در مجموعه مباحثی که درباره غناست، سبب شد این موضوع در دستور کار گروه تفسیر موضوعی مرکز فرهنگ و معارف قرآن قرار گیرد تا با بررسی و تحقیقی عمیق در همه ابعاد آن، افق های ناگشوده این موضوع از نگاه قرآن کریم و روایات تفسیری اهل بیت علیهم السلام روشن شود و تشنگان معارف ناب قرآن و سنت اسلامی از آن بهره لازم را ببرند.

نویسنده محترم عالمانه به موضوع های مزبور پاسخ داده است؛ ولی موضوعات دیگری مانند موسیقی از منظر قرآن و مستثنیات غنا نیز هست که

نیازمند تحقیق است و امید می‌رود مؤلف محترم در فرصتی دیگر آن را بی‌گیرد و آن موضوعات را نیز از نگاه قرآن مورد توجه قرار دهد.

در پایان لازم است از جناب حجة الاسلام والمسلمین بهجت‌پور، حجة الاسلام والمسلمین کوثری که با ارزیابی و نقدهای عالمانه خود بر غنای این اثر افزودند و حجة الاسلام والمسلمین گودرزی که مقابله منابع را بر عهده داشتند سپاسگزاری نماییم.

گروه تفسیر موضوعی
مرکز فرهنگ و معارف قرآن
پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

www.ketab.ir